

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Nietzscheho kritika náboženství

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Šárka Rydvalová**
Vedoucí práce: RNDr. PhDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Nietzsche's Criticism of Religion

Bachelor thesis

Study programme: B6101 – Philosophy
Study branch: 6101R026 – Philosophy of Humanities
Author: **Šárka Rydvalová**
Supervisor: RNDr. PhDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Rydvalová
Osobní číslo: P13000281
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie humanitních věd
Název tématu: Nietzscheho kritika náboženství
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Zásady pro vypracování:

1. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce a bude pravidelně docházet na konzultace k práci.
2. Cílem práce je zmapovat stěžejní body Nietzscheho kritiky náboženství (zejm. křesťanství) a ukázat její souvislost s Nietzscheho pojetím morálky.
3. Jako základní metody práce budou použity analýza a komparace primární a sekundární literatury k danému tématu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Nietzsche, F. Antikrist: Pokus o kritiku křesťanství. Olomouc: Votobia, 1995. 207 s. ISBN 80-900614-7-8.
- Nietzsche, F. Tak pravil Zarathustra. Praha: Dobrovský, 2014. 354 s. ISBN 978-80-7390-097-7.
- Nietzsche, F. Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti. Praha: Aurora, 2003. 199 s. ISBN 80-7299-067-5.
- Hrbek, M. "Smrt Boha" v Nietzscheově filosofii. Praha: Academia, 1997. 221 s. ISBN 80-200-0588-9.
- Kouba, P. Nietzsche: filosofická interpretace. Praha: OIKOYMENH, 2006. 287 s. ISBN 80-7298-191-9.
- Fink, E. Filosofie Friedricha Nietzscheho. Praha: OIKOYMENH, 2011. 223 s. ISBN 978-80-7298-266-0.

Vedoucí bakalářské práce:

RNDr. PhDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

15. dubna 2015

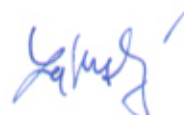
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2016

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Anotace: Tato bakalářská práce se zabývá kritikou náboženství v díle Fridricha Nietzscheho a jeho pojetím morálky.

Cílem této práce je nalézt zlomový bod(y) v dějinách a myšlení, který vedl Nietzscheho k negativní, ale i pozitivní kritice náboženství, a objasnit, jakou roli sehrálo jeho myšlení v procesu sekularizace.

Klíčová slova: náboženství, křesťanství, Bůh, morálka, církev, nadčlověk

Annotation: This bachelor thesis is interested in Nietzsche's Criticism of Religion and in his Criticism of morality. The aim of this work is to find breakpoints of the history and thinking that related with positive and negative criticism of religion and find out his relation to secularisation.

Key words: religion, Christianity, God, morality, church, free spirit

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří se na této práci podíleli. V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce RNDr. PhDr. MTh. Daliboru Hejnovi Ph.D. za podnětné rady. Díky patří také rodině a přátelům, kteří byli ochotni si práci v průběhu číst a podíleli se na jazykové korektuře, ale také za velmi cenné připomínky z pohledu nezávislého čtenáře.

Obsah

1 Úvod	9
2 Vlivy na Nietzscheho myšlení.....	11
2.1 Arthur Schopenhauer.....	11
2.2 Antické myšlení.....	13
2.2.1 Apollinský vs. dionýský živel.....	14
2.2.2 Hérakleitos z Efezu.....	15
2.3 Východní myšlení.....	16
3 Morálka.....	17
3.1 Otrocká (stádní) morálka.....	17
3.2 Panská (vznešená) morálka.....	18
3.3 Morální výklad světa.....	19
3.4 "Nadčlověk".....	20
3.4.1 Svobodný duch	21
3.5 "Stádový člověk".....	22
3.6 Historie morálky.....	23
4 Náboženství.....	29
4.1 Náboženská povaha.....	31
4.2 Ježíš Nazaretský.....	34
4.2.1 Pavel z Tarsu.....	36
4.3 Křesťanství.....	36
4.4 Církev.....	42
4.5 Smrt boha.....	44
5 Postava Zarathustry a zoroastrismus.....	45
5.1 Věčný návrat.....	46
6 Buddhismus.....	48
7 Závěr.....	50
8 Seznam použité literatury.....	52

1 Úvod

Od smrti Nietzscheho již uplynulo přes sto let, ale kritika náboženství je stále velmi aktuální, tudíž je třeba si připomenout její kořeny vzniku a možná právě tam hledat odpovědi na naše otázky a řešení problematiky dnes.

Jednou z otázek této bakalářské práce je, zda můžeme právě 2. polovinu 19. století považovat za první vlnu kritiky náboženství a tuto otázku potvrdit či vyvrátit. Předpokladem je, že tato bakalářská práce bude Nietzscheho, ale i filosofii jiných autorů za tuto první vlnu pokládat, neboť tato doba je nejen dobou jejich kritik, ale také dobou prudkého rozvoje přírodních věd, především biologie a také rozvoje psychologie, které mohly takovýto přístup k náboženství vyvolat. Mezi objevy, které se staly přelomovými v návaznosti na náboženství, může být označena např. nauka o dědičnosti, která byla Mendelem formulována roku 1865, Charles Darwin píše roku 1859 teorii o vzniku druhů a posledním neméně důležitým je Freudův výklad snů z roku 1900.

Důležité je zmínit, že sociální a kulturní podmínky nebyly v té době příliš přívětivé, především po roce 1848, kdy byla evropská kultura otřesena revolucemi, které postihly mnoho zemí Evropy, mimo jiné i Německo. Poslední otřes zažívá platónsko-křesťanská tradice s příchodem průmyslové revoluce a bojem liberalismu, který přinesla především Velká francouzská revoluce, a socialismu-nutné je dodat, že Nietzsche se v tomto boji nestaví ani na jednu stranu, zaujímá spíše kritický pohled na oba směry.

Hlavních důvodů, proč se Nietzscheho kritika náboženství a morálky stala tématem této práce, je hned několik a je dobré je zmínit, neboť mohou být inspirací k tomu, Nietzscheho jako filosofovi věnovat více pozornosti.

Nietzscheho kritika morálky a nadčlověka je často z důvodu nevědomosti mnoha aspektů spojována s nacistickou ideologií - je pravdou, že se v mnoha pasážích většiny Nietzscheho knih objevují pojmy jako árijská rasa, nadřazená rasa, slabý člověk a další etické problémy týkající se eugeniky, které byly ve skutečnosti nacismem zneužity, ale – při detailnějším čtení těchto knih, lze tento předsudek lehce vyvrátit a konstatovat, že Nietzsche by s nacismem pravděpodobně nesouhlasil, naopak předvídal ho jako budoucí

zkázu naší kultury.

Proto by bylo třeba se jím zabývat, neboť jeho dílo je jedno z obsáhlejších kritik evropské kultury již od presokratické filosofie.

Z pohledu náboženství je Nietzsche jeden z mála autorů, kteří srovnávají evropský vývoj náboženství s náboženstvím východu, což přináší další velmi cenné poznatky k možnosti porovnávání kultur.

Prvních několik podkapitol se věnuje vlivům na Nietzscheho myšlení tj. antice, východnímu myšlení, ale také Arthuru Schopenhauerovi.

Obsahem této práce je, ale popsat Nietzscheho vztah k náboženství, který můžeme považovat za pozitivní i negativní. Větší část kritiky náboženství je věnována křesťanství jako náboženství v negativním slova smyslu a s tím související konceptu dvojí morálky, neboť morálka ovlivňuje, k jakému náboženství se národ či jednotlivec přikloní.

Poslední dvě kapitoly jsou věnované zoroastrismu a buddhismu, neboť ty představují pozitivnější pohled na náboženství i přes fakt, že buddhismus považuje Nietzsche za dekadentní.

Tato práce využívá především primární literatury třetího období Nietzscheho tvorby, která je charakteristická především úvahami o náboženství, nadčlověku a morálce. Pro tuto práci jsou podstatná především díla Genealogie morálky a Antikrist, která se tématu věnují nejvíce. Sekundární literatura slouží jako doplněk, neboť jednotliví autoři se mnohdy k Nietzschemu vyjadřují spíše skepticky a kriticky, a není zde cílem psát kritiku Nietzscheho filosofie.

2 Vlivy na Nietzscheho myšlení

2.1 Arthur Schopenhauer

Schopenhauer i Nietzsche jsou považováni za předchůdce filosofie života, která se dále rozvíjí ve filosofii Henriho Bergsona a Wilhelma Diltheye a je kritikou racionalismu a osvícenského myšlení.

Schopenhauerovy myšlenky zaujaly Nietzscheho především v prvním období jeho tvorby a to při četbě knihy "Svět jako vůle a představa". Nietzscheho zaujal především Schopenhauerův postoj k životu a voluntarismus, kterým se do jisté míry inspiroval, ale také otázka náboženství.

Schopenhauer jako počáteční příčinu vzniku náboženství a metafyziky vidí především strach ze smrti a v neschopnosti člověka unést své problémy a tíže. Tyto premisy pak vedou k tomu, že se člověk začne ptát po původu těchto problémů. Řešením těchto problémů je pak náboženství a bůh, který člověku přináší, v podobě církve slibuje, určitou naději na vykoupení z tohoto života. Stejně jako u Nietzscheho svědčí potřeba náboženství a víry o nedokonalosti člověka a tento stav je nutné opustit. Člověk musí být dle Nietzscheho schopen tvořit své vlastní bohy ze své vlastní přirozenosti a vůle.

Nutné je dodat, že Schopenhauer ostatně stejně jako Nietzsche kategoricky neodsuzují všechna náboženství a tuto situaci Schopenhauer vyřešil rozdělením metafyziky na dva druhy. Do první skupiny patří nebezpečná náboženství, kam řadí i křesťanství, které podporuje tresty a staví se proti nevěřícím i jiným nepřátelům. Toto náboženství je určeno, jak by řekl Nietzsche, pro stádového člověka, který je ochoten podléhat imperativu a tudíž se nechat ovládat. Vyšší formou metafyziky je filosofie založená na rozvažování, vědění a intelektu. Tento druh metafyziky můžeme hledat ve východních náboženstvích, např. brahmánství nebo zoroastrismu, kterými se Nietzsche také inspiroval, ale neoznačuje je za metafyziku. Nietzsche by pravděpodobně slovo metafyzika nepoužil, ale uznání alespoň některých východních náboženství je společné oběma autorům.

Podobný pohled mají oba filosofové na koncept náboženské morálky, kterou oba považují za blud. Tento blud je původcem utrpení člověka a stal se nástrojem k manipulaci

stáda.

Ve svém vědeckém období, kdy píše knihu *Lidské příliš lidské*, podrobuje Nietzsche Schopenhauera kritice a obrací svůj postoj k němu. Hlavním problémem se stane pojetí vůle jako kantovské "věci o sobě" či jinak "ideje" u Platóna. Vzhledem k faktu, že otázka vůle je podstatnou částí Nietzscheho filosofie, je nutné v několika bodech zmínit kritiku Schopenhauerova pojetí. V knize *Mimo dobro a zlo* se Nietzsche zmiňuje o předsudcích, které jsou dlouhodobě prostoupeny filosofií a kterých je třeba se vyvarovat. Za předsudek Nietzsche označuje právě Schopenhauerovo pojetí vůle jako něčeho, co existuje „o sobě“. Nietzsche se domnívá, že vůle nemůže existovat o sobě, neboť při detailnějším uvážení zjistíme, že obsahuje několik dalších dílčích částí. Nietzsche říká, že vůle je nutně spojena s chtěním, které je jejím projevem. Každému chtění však předchází určité pocity, na základě kterých je ono chtění vyvoláno. Fyziologický chtění vyvolává také určité pohyby, ať jsou fyzické, jako např. pohyb ruky, nebo také mentální, jako myšlení. Nietzsche dále říká, že i myšlení samé je součástí vůle a z tohoto důvodu je také závislá na člověku. Dochází tedy k závěru, že pokud má mít vůle tyto části, nelze od ní abstrahovat tak, aby mohla existovat o sobě, tak jak se domníval Schopenhauer.

V pozdější kritice Schopenhauera nezůstal Nietzsche jen u kritiky vůle, ale došel také ke kritice morálky, kterou v jeho pojetí označil jako soucitnou či soustrastnou a nakonec Schopenhauera obvinil z pesimismu, neboť i on se dobral pojmu vykoupení.¹

Z pohledu kritiky morálky stojí na jedné straně Schopenhauerův altruismus a na straně druhé Nietzsche a jeho pojetí z Schopenhauerova pohledu egoistické individuum. Nietzsche sám totiž chápe egoismus jako určitou metodu zachování rodu, která je člověku dána přirozeností – dalo by se tedy říci, že Nietzsche chápal egoismus jako cosi evolučně podmíněného. Zároveň se domnívá, že ani altruismus, jak ho prezentoval Schopenhauer a tak jak známe jeho definici dnes, neexistuje v čisté podobě. Nietzsche se snaží říci, že naše jednání přináší vždy klady i zápory oběma stranám, některé více, některé méně.

Pojem vykoupení u Schopenhauera plyne z dualismu, který se Nietzsche snažil překonat, a to na případu apollinského a dionýského živlu. U Schopenhauera je svět
1 NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Friedrich Nietzsche. Olomouc: Votobia, 2001. s. 195 ISBN 80-7198-473-6. s. 65-66

rozdělen také do dvou sfér, a to vůle, která představuje tragické bytí, a představu, která představuje matoucí smyslovost. Schopenhauer říká, že skrze umění je možné vůli nalézt, ale pokud jednou nahlédneme její podstatu, jsme odsouzeni k utrpení a nebo musíme vůli definitivně zamítnout. Z tohoto důvodu Nietzsche obsáhl svou filosofii dvěma doplňujícími se živly, které spolu zápasí, ale jeden nemůže nikdy nadobro porazit ten druhý.²

2.2 Antické myšlení

Antické myšlení je pro Nietzscheho jedním z hlavních zdrojů myšlenek, které budou ovlivňovat jeho dílo. Nietzsche se ve svém díle věnuje především myšlenkám Platóna, Sókrata, ale také Hérakleita z Efezu. Platónovo a Sókratovo myšlení si Nietzsche vybral pravděpodobně proto, že se vymyká tragickému pojetí bytí, které popisoval ve svém díle i A. Schopenhauer, a stojí v zásadním protikladu k jeho filosofii. V Nietzscheho filosofii se jasněji než u Schopenhauera projevuje rozdíl mezi apollinským a dionýským živlem, který Nietzsche vysvětluje především na antickém umění v knize Zrození tragédie z ducha hudby, která je věnována právě antickému období.³ V dionýském živlu se výrazně odráží myšlení Hérakleita z Efezu a jeho pojetí světa jako neustálého boje protikladů, svět neustálého vznikání a zanikání, jehož myšlenka se také objevuje v zoroastrismu jako boje dvou protikladných bohů. Dalším terčem kritiky antického, ale i pozdějšího myšlení se stala metafyzika, která je pro Nietzscheho pouhou představou, nevztahující se ke skutečnosti. Na metafyzické úrovni se nachází také křesťanský pojem boha a všech ostatních morálních hodnot.

V Nietzscheho interpretaci presokratických filosofů, jako byl např. i Parmenides nebo Anaximandros, se objevuje problém redukce ontologie na morální hodnoty. Příkladem této redukce je boj apollinského a dionýského principu, který se stal interpretací morálky, navíc ještě z pohledu umění, tzn. řecké tragédie.

2 KOUBA, Pavel. Nietzsche : filosofická interpretace. Praha: OIKOYMENH, 2006. 287 s. ISBN 80-7298-191-9. s. 19-22

3 apollónský živel: představuje nám svět snu, bez utrpení a bolesti (svět stádního, slabého člověka)
dionýský živel: svět, kde mezi sebou bojuje euforické štěstí s utrpením a bolestí (tento svět je schopen žít pouze člověk s onou vůlí k moci, tedy nadčlověk)

Zvláštní postoj zaujímá Nietzsche k řeckému pojetí božstva, které je důkazem síly ducha tehdejšího člověka, který potřebuje boha. Zároveň se pozitivně vyjadřuje k polyteismu jako vyjádření toho, že každý může mít svého boha, který se stává projekcí jeho dobrých i špatných hodnot.

2.2.1 Apollinský vs. dionýský živel

Střet těchto dvou živelů nebo také dvou protikladných realit se v Nietzscheho filosofii objevuje především v souvislosti s uměním starověkého Řecka, ale také tvoří základ pro kritiku náboženství a morálky, které jsou vysvětlením těchto živelů snáz pochopitelné. Oba živly nesou jména starořeckých bohů Apollóna a Dionýsia (umírněnost a rozumnost vs. opojení a zuřivost)⁴. Spojením těchto dvou živelů dospívá řecká tragédie, ale i člověk, harmonie.

Nietzsche popisuje Apollóna jako boha našeho vnitřního světa. Ve vnitřním světě člověk podléhá snům a kontemplaci, kterou Nietzsche staví proti nejasné skutečnosti. Spánek a zdání jsou zde chápány jako léčebné účinky přírody, které podporují dojmy klidu a důvěry. Tento niterný svět však musí mít také svou hranici, která má chránit člověka před úplným propadem do světa zdání. Tento problém mimo jiné rozebírá také Schopenhauer ve svém díle Svět jako vůle a představa.

Ovlivněn dionýským živlem cítí se člověk opojený a svobodný. Díky opojení ztrácí člověk svojí individualitu a propadá se do původní prajednoty s člověkem, ale také s přírodou. Cítí se být povznesen, považuje nyní sám sebe za umělecké dílo. Uměleckým dílem zde Nietzsche myslí člověka stvořeného přírodou, která se vůči člověku projevuje těmito živly. Stejně jako hrozí u apollinského živelu, že se lidský život promění v pouhý sen, i zde poukazuje Nietzsche na možné zvrhnutí se živelu dionýského. Domnívá se, že i opojení musí být střídme, kontrolované Apollónem – tak bude dostáno harmonie, nebo hrozí, že se lidé zvrhnou v bestie, které Nietzsche nazývá dionýskými barbary.

Nietzsche se domnívá, že oba živly jsou v řecké kultuře nutné, neboť tato vysoká kultura potřebovala ke svému vzniku oba. Ke vzniku olympských božstev bylo nejprve

⁴ KUNZMANN Peter, BURKARD Franz-Peter, WIEDMANN Franz. Encyklopedický atlas filosofie. Brno: Lidové noviny, 2001. 265 s. ISBN 80-7106-339-8

nutné usměrnit barbary. Za tyto barbary jsou považováni Titáni, které musela řecká kultura porazit jako symboly strádání, aby mohla vytvořit bohy nové. Tito noví bohové se stali výrazem splynutí člověka s přírodou. Neustálý boj obou živlů v této kultuře nikdy neskončil a pravděpodobně je tomu taky v jiných kulturách. Příkladem toho je Shakespearův Hamlet, typický příklad dionýského. Hamletovi dle Nietzscheho nebyla strádáním přemíra poznání, nýbrž náhled do děsivé skutečnosti. Z tohoto důvodu je dionýský princip přiřazován právě nadčlověku, který je schopen pravou skutečnost unést.⁵

2.2.2 Hérakleitos z Efezu

Hérakleitos z Efezu nebo také temný filosof, jak je často nazýván, je pro novodobou filosofii bohatým zdrojem myšlenek. Hlubší návrat k Hérakleitovým myšlenkám se objevuje u Schopenhauera a dále pokračuje v díle Nietzscheho a u dalších, především ateistických autorů, mj. i u Darwina. Nietzsche od Hérakleita přejímá především dialektický pohled na hlubší podstatu světa, kterou je pro Hérakleita *logos*. Nietzsche za tuto podstatu považuje *vůli k moci*, která je stejně jako *logos* jednotou protikladů.

Velmi inspirujícími byly pro Nietzscheho Hérakleitovy myšlenky o bytí jako pouhé fikci. Nietzsche se domnívá, že smysly neklamou, tak jak si myslel i Hérakleitos, nýbrž tím, kdo maskuje realitu, je náš vlastní rozum, čímž zásadně vyvrací především Platóna.

Od Hérakleita přejímá také pojem hry, která je hrou dítěte s kostkami, které neustále staví a boří-tato metafora je u Nietzscheho samotným vyjádřením života. Nietzsche se domnívá, že plynulost a nestálost bytí je pouze hrou boha Dia, který u Hérakleita představuje věčný oheň. Zároveň říká, že v tomto případě, tedy u dítěte ani u boha, nelze mluvit o jakémkoliv morálce.

Domnívá se, obdobně jako Hérakleitos, že zde existuje nějaká vůle k moci, ze které by byly plozeny naše pudy, které by však byly na stejné úrovni bytí jako vůle k moci sama. Nietzsche v souvislosti s náboženstvím říká, že zde ve světě, kde vládou pudy a afekty, je bůh zcela odmítnut. Je-li tedy svět neustálým vznikáním a zanikáním, bojem protikladů, nemůže se člověk odpoutat od utrpení a žít pouze ve štěstí a ctnosti, jak Nietzsche namítá

⁵ NIETZSCHE, Friedrich. Zrození tragédie, čili, Hellénství a pesimismus. Praha: Vyšehrad, 2014 s. 223
ISBN 978-80-7429-431-1 s. 27-44

proti Sókratovi, ale musí se umět vypořádat s oběma případy.

2.3 Východní myšlení

Zdrojem Nietzscheho inspirace a zájmu o východní myšlení se stává především buddhismus, indické náboženství a zoroastrismus, které ve svých dílech porovnává s evropskou kulturou a náboženstvím, především z pohledu na morální hodnoty, ale také z pohledu kulturního, sociálního i politického.

V buddhismu se Nietzsche inspiruje především tématem nadměrné smyslovosti a schopností člověka přiznat si, že trpí. Buddhismus je z jeho pohledu náboženstvím volnosti, kde se neobjevuje ani náznak nějakého “musíš”, neboť člověk je zodpovědný sám za sebe a sám se musí zbavit utrpení. Stejně jako v buddhismu se i u Nietzscheho neobjevuje protiklad mezi černým a bílým - stojí spolu s buddhismem mimo dobro a zlo.

V souvislosti s indickým myšlením se Nietzsche zmiňuje o brahmánech a jejich duchovnosti, ale také o Védách a Manuově zákoníku, který staví do protikladu k Bibli.

Ze zoroastrismu přejímá boj dobrých a zlých bohů a především postavu Zarathustry, do které se vžil a sděluje skrze něho základní principy své filosofie.

3 Morálka

Téma dvojí morálky se v Nietzscheho myšlení výrazněji projevuje přibližně kolem roku 1886, kdy se Nietzsche zabývá osvětlením svých předchozích úvah o morálce a dále je rozšiřuje. V roce 1886 zároveň vychází další z Nietzscheho knih *Mimo dobro a zlo*. V této knize se Nietzsche zabývá tím, co je „dobré“ a jaký je jeho původ. Dobro se v evropském myšlení stalo synonymem pro mravnost a člověk se nutně musí stavět na jeho stranu, to vede k morálnímu jednání, jak ho chápe křesťanství. Pro Nietzscheho je to právě naopak, v tomto protikladu vidí ustrnulost a destrukci evropského myšlení a kultury. Nietzscheho kritika stojí na předpokladu, že neexistuje dobro a zlo o sobě, jak se domníval již Platón nebo Kant. Nietzsche se snaží poukázat na to, že nic není samo o sobě dobré ani špatné, záleží na našem subjektivním mínění. Tyto myšlenky se stávají cennými, neboť zde Nietzsche vytváří nový pohled na definici dobra a zla, v evropské tradici převrácenou naruby. Objevuje se zde základ pro nový výklad morálky, která dostane podobu zásadně odlišnou od evropské tradice. Při zkoumání Nietzscheho klasifikace morálky je nutné si uvědomit, že sám Nietzsche morálku hodnotí poněkud subjektivně, z hlediska "ne-morálního",⁶ tzn. komentuje morálku otrockou (stádní) z pohledu morálky panské a z pohledu svobodného ducha.

3.1 Otrocká (stádní) morálka

“Kousají po mně, protože jim říkám: malým lidem třeba malých ctností – a protože neuznávám, že malých lidí je třeba!”⁷

Prvním druhem morálky je morálka stádní neboli otrocká, která je z Nietzscheho pohledu morálkou poslušnosti a v mnoha ohledech splývá s morálkou v tradičním slova smyslu. Koncept otrocké morálky je v Nietzscheho myšlení důležitým článkem pro následující kritiku náboženství, zejména křesťanství jako jejího příkladu. Poslušnost jako

⁶ "ne-morální" je zde použito nikoliv v terminologii Nietzscheho, ale z pohledu tradičního založeného na protikladnosti dobra a zla

⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Albatros media a.s., 2015. 395 s. ISBN 978-80-7505-140-0. s. 157

základní předpoklad otrocké morálky je výrazem člověka slabého, který žije ve světě nejistoty, které se děsí, a ve světě skutečnosti, kterou si nedokáže vysvětlit. Z tohoto důvodu hledá život, který mu poskytne jistotu a smysl. Člověk otrocké morálky se zbavuje zodpovědnosti a přijímá mravní řád světa daný z vnějšku. Tento mravní řád světa je podle Nietzscheho nebezpečný člověku morálky panské, neboť se snaží potlačit v něm jeho potenciál, tvůrčí sílu a vůli k moci.

Zásadní rozdíl mezi oběma druhy morálky viděl Nietzsche v pojetí moci a hodnot. Člověk morálky otrocké netvoří nové hodnoty na základě své moci, nýbrž používá absolutní hodnoty k tomu, aby moc získal. U člověka morálky panské je tomu přesně naopak, ten má moc tvořit nové hodnoty a zabrnjuje tím ustrnutí. Slabí říkají: "Takový bys měl být", tím popírají přirozené pudy, přirozenou morálku a nakonec i život jako celek. Nietzscheho výrok o morálce a náboženství jako psychologii bludu vychází z problému, že morální člověk zaměňuje pravdu s tím, v co věří. Nietzsche se ptá, kdo je schopen toto soudit? Není totiž nic, co by se nacházelo mimo celek, protože silný člověk by měl být sám tvůrcem svých hodnot a soudů. Popřením boha a zodpovědnosti jsme teprve svobodní, ale zároveň také zodpovědní za své jednání. Zdržením se morálních a náboženských soudů se člověk odpoutá od doměnek a dostane se mimo dobro i zlo. Zároveň člověk otrocké morálky obelhává sám nebe, neboť se bojí zažít utrpení a nesmyslnost tohoto světa, otrocká morálka mu nasazuje "růžové brýle", které mu poskytují smysl světa. Právě slovo svět zde naznačuje, že Nietzscheho výklad morálky směřuje k novému morálnímu výkladu světa.

3.2 Panská (vznešená) morálka

Panskou morálku Nietzsche zakládá na vztahu dobrého a špatného. V tomto vztahu již není protiklad jako u panské morálky v podobě dobra a zla, protože člověk panské morálky nemoralizuje, nesnaží se člověka otrocké morálky změnit. Nietzsche tvrdí, že není třeba, aby se člověk panské morálky jakkoliv vztahoval ke zlým. Je zde namístě zmínit, že dobré i špatné má právo na svou existenci, jsou výsledkem naší volby a tvůrčího činu. Nietzsche se domnívá, že ve světě musí být dobré i špatné, neboť každá tato vlastnost má své místo

a naším úkolem je určení odhalovat. Nietzsche zde pravděpodobně směřuje k východní myšlence, že nic není jen černé nebo bílé. Smyslem života člověka panské morálky je být tvůrčí, svobodný, je to člověk, který utváří odpovědi na otázky o podstatě světa, tvoří hodnoty. Tyto předpoklady jsou pro Nietzscheho důkazem toho, že člověk rozumí svému Já, svému bytí ve světě.

3.3 Morální výklad světa

Sekundární literatura upozorňuje na sporná místa Nietzscheho filosofie, které se mimo jiné týkají právě morálky. Není snadné říci, zda si byl sám Nietzsche těchto rozporů vědom. Problémem je, že při detailnějším pohledu na Nietzscheho rozdělení morálky zjistíme, že panská a otrocká morálka nejsou v takovém protikladu, jak se domníval. Je zde nutné položit si otázku, zda je opravdu otrocká morálka netvůrčí a popírá život? Není snad přijetí morálky osobním tvůrčím aktem? Morálka otrocká ve skutečnosti přesahuje člověka, což by znamenalo, že k participaci na ní je nutný určitý osobní akt, rozhodnutí, které nás vede k jejímu přijetí.

Jestliže hovoříme o morálním výkladu světa z pohledu Nietzscheho, nesmíme opomenout fakt, že se může, ale také nemusí shodovat s morálním jednáním oproti tradičnímu pojetí morálky. Nietzsche zde opět poukazuje na z jeho pohledu nesprávné rozdělení dobra a zla. Tradiční morálka se odvolává pouze na dobro a snaží vyhnout zlu, proto vytváří mravní řád světa, který bude jasně učít – Vyhni se zlu! Nietzsche říká, že ustanovení obecného morálního zákona a řízení vede k ustrnutí a také upozorňuje na fakt, že ne vždy je toto jednání jedinci ku prospěchu. Podle Nietzscheho svět obsahuje elementy dobra i zla a nelze jeden nebo druhý vyloučit, neboť člověk se neustále musí zamýšlet nad jednotlivou situací a sám na základě svého vkusu zvážit, jaké jednání je v onu chvíli správné. Tento předpoklad pak osvětluje nezávislost morálního jednání na morálním výkladu světa. Předpokladem morálního jednání je vkus člověka, který se neodvolává na obecná morální pravidla. Nietzsche říká, že ctnostný člověk nepotřebuje své jednání zdůvodňovat z důvodu, že obecná morální pravidla zakrývají jeho ctnost, tvůrčí sílu a vytváření svých hodnot. Obecná pravidla zbavují svět chaosu, vytvářejí řád, ale zároveň

nenechávají člověka žít a rozhodovat.⁸

3.4 "Nadčlověk"

Nadčlověk se vyznačuje především silným duchem, který má touhu sebezpřekonávat se, tvořit výjimečné činy a nekopíruje vlastnosti a ctnosti stádních lidí. Tento člověk je egoistický a přísně se musí držet svých cílů a naplňovat je. Tito lidé stojí mimo dobro a zlo a musí být zákonodárci budoucnosti a vyšší kultury.

Těmito lidmi mají být dle Nietzscheho filosofové, ale jen někteří. Nietzsche rozlišuje dva druhy filosofů, jedni se snaží nalézt nějaké již známé pravdy a pouze je popisují a případně hodnotí na rozdíl od druhých, kteří striktně nařizují, jak mají věci fungovat. Domnívá se, že aby mohli tito objevit zákonodárci a tvořit nové hodnoty, musí být nejprve vyvráceny pravdy staré, které jsou dle Nietzscheho především podoby platónské. S odvoláním na historii je jasné, že člověk a jiní živí tvorové se zrodili na zemi, tak proč by nám měly vládnout zákony jako "nejvyšší idea dobra", cokoliv "a priori" nebo zkrátka to, co se nachází mimo nás? Nietzsche se zmiňuje o pěti předpokladech, který by měl mít každý správný zákonodárce; mezi ně patří nepřeborné množství vlastností včetně jejich protikladů, např. spravedlnost i nespravedlnost a další. Domnívá se, že z tohoto důvodu je těchto filosofů málo, neboť nesou příliš mnoho a stávají se osamělými. Jejich osamělost byla způsobena právě nedostatkem druhých, kteří by byli s to pochopit jejich hodnoty. Nový zákonodárci jsou tedy svou vysokou povahou postaveni zcela nad člověka stádového, kterého ovládají za pomoci vládnoucích vrstev jako nástroj.⁹

Činy tohoto člověka vytváří hodnoty jako výjimky pravidel společnosti. Tento člověk s vůlí dává svobodu svým vášním, ale zároveň je má pod kontrolou. K těmto vášním patří i hřích, který však svým trestem vede k moudrosti. Nietzscheho nadčlověk musí být nutně poznamenán neštěstím, protože naše vlastní utrpení nám pomáhá sílit. Popírá výchovu a vzdělání, protože ty vychovávají stádo a lidi dělají průměrnými. Nejvyšší člověk se

⁸ KOUBA, Pavel. Nietzsche : filosofická interpretace. Praha: OIKOYMENH, 2006. 287 s. ISBN 80-7298-191-9. s. 75-118

⁹ NIETZSCHE, Friedrich. Duševní aristokratismus. Olomouc : Votobia, 1993. 124 s. ISBN 80-85619-87-3. s. 31-42

rozvíjí podobně jako Zarathustra, který prochází procesem od velblouda k dítěti. Z těchto lidí vznikají polobozi. Jako příklady silného člověka se silným duchem uvádí Bismarcka, Leibnize nebo Goetheho, to jsou lidé nárokujejí si svobodu a pozvedávající německý národ.

3.4.1 Svobodný duch

Pojem svobodného ducha patří k Nietzscheho filosofii jako součást vznešené morálky a nadčlověka. Sám Nietzsche se za svobodného ducha považoval a odvolává se na něho v kritice morálky i náboženství. Domnívá se, že právě svobodný duch je schopen nazírat svět a jeho hlubší podstatu, nikoliv ze zfalšované reality, kterou přináší náboženství, ale prostřednictvím sebe. Výsadou člověka takového ducha je především jeho schopnost hledět na skutečnost z výše, on nepotřebuje onen svět, neboť je jím on sám.

Člověk se svobodným duchem musí dle Nietzscheho čelit veškeré skutečnosti života, tzn. neměl by se vyhýbat strasti, ale také lidem, kteří by ho z jeho touhu po hledání pravd mohli pronásledovat či vyhánět jako Zarathustru. Nietzsche se domnívá, že problémem mnohých filosofů bylo jejich stažení se do ústraní před sebemenším zápachem nechuti, který byl způsoben pozůstatky stádního instinktu. Říká, že každá ze zkušeností, nabytých od nízkých lidí, je pro svobodného ducha přínosem i za předpokladu, že bude zavrhnuta.

Hlavní předností tohoto ducha je především jeho nezávislost. Nietzsche říká, že nezávislost, ať je jí dosaženo záměrně či ne, staví neustále životní překážky. Domnívá se, že jakmile se duch stane nezávislým, není úniku z tohoto stavu, protože úmyslné stavění si překážek u ostatních mnohdy soucit nevyvolá. Právě naopak, svobodný duch se stává štvanou zvěř, nepřítelem a kacířem.

Nietzsche se domnívá, že názory svobodného ducha jsou určeny pouze jedincům stejné síly. Z tohoto důvodu proto i sám Nietzsche pochyboval o širokém čtenářském publiku, které bude zaujato jeho knihami.

Obdobně je tomu také s lidskými vlastnostmi – co nízkému prospívá, vysokému škodí. Nietzsche říká, že prvotním problémem rozvoje svobodného ducha je už naše mládí, které

předpokládá určitý stupeň nevědomí (nejasnosti) a z něhož plyne také zdroj strasti a frustrace. Považuje tedy mládí za počátek snahy upravit si realitu k vlastnímu obrazu.

V souvislosti s nadčlověkem a panskou morálkou, jejíž příchod Nietzsche očekává je dobré zmínit, jak instinktivně předpověděl budoucnost Evropy, která se těsně po jeho smrti zvrhne opravdu v boj o moc a bude mít destruktivní charakter pro její budoucí kulturu. Tato snaha o nové hodnoty a rasu vyvrcholila první a druhou světovou válkou.

„...Problém: kde jsou barbaři dvacátého století? Patrně se objeví a zkonsolidují po nesmírných sociálních krisích, budou to živly, schopné největší tvrdosti vůči sobě, které budou moci zaručit nejdelší vůli...“¹⁰

3.5 "Stádový člověk"

Stádový člověk, kterého Nietzsche označuje také pojmy slabý, nízký nebo průměrný, tvoří nejzásadnější bod jeho filosofie, neboť na základě kritiky tohoto člověka je postavena také kritika náboženství a celkově evropské kultury – jejích norem a hodnot. Stádový člověk je protikladem člověka vyššího, ale i člověka vůbec, neboť jeho průměrné vlastnosti jej zařadily zpět na úroveň zvířat. Nietzsche proto stádovému člověku dává přívlastky jako nemocný (chorý), slabý nebo úpadkový. Neoznačuje ho jako osobu, ale pouze jako nositele víceméně podřadných vlastností. Pro stádového člověka je "nadčlověk" nemocným, nakažlivým, co více – nebezpečným, což bylo také několikrát prověřeno historií, např. poražením silného římského impéria. Bylo nezbytné, aby stádový člověk vynalezl jakékoliv nástroje k přemožení svého nepřítele – vymyslel boha. Tento člověk nevytváří hodnoty, funguje jako stroj, který byl ovládnut dekadentními a otrockými pudy.

Stalo se v evropské tradici, že stádo absolutně převrátilo hodnoty a z „nadčlověka“ udělalo vyvrhele společnosti, neboť kdo trpí, patří mezi nejnižší vrstvy vůbec. Nietzsche říká, že tento člověk způsobil, že naše kultura vyrostla na těch nejnižších možných základech, které jsme nazvaly svobodné.

¹⁰ NIETZSCHE, Friedrich. Duševní aristokratismus. Olomouc : Votobia, 1993. 124 s. ISBN 80-85619-87-3. s. 81

Tito lidé hledají pouze ideály, neštěstí a utrpení se vyhýbají. Z tohoto důvodu jsou také lidé vyššího druhu zavržováni, neboť jich není třeba, o co víc, nejsou chtěni. Nietzsche se domnívá, že stádový člověk je pouze jakýmsi úvodem do celého vývoje člověka. Říká, že budoucí silný duch se teprve musí vyvinout určitou syntézou mnoha vlastností, které jsou k tomuto vývoji třeba. Nietzsche však věří, že nihilismus a dekadence opět povedou k tomu, že budeme chtít znovu vytvořit vyššího člověka. S tímto přehodnocením by nebyl stádový člověk srovnán ze světa, nýbrž by tvořil stupínek pro vyššího člověka.

Problémem je, že tito lidé jsou naplněni strachem, a proto zakládají morálku a náboženství jako poddanost zlu. Náboženství se ze silného národního náboženství proměnilo v soucit a rovnost, která ze světa zprovoďila vše silné a z původně silného udělala štvance. Stádový člověk se skryl za nejsvatější pojem kněze a církve a „*spřádá pavučiny*“, aby zachytil byť malý zárodek vyšší kultury.^{11,12}

3.6 Historie morálky

V díle *Genealogie morálky*, které vyšlo v roce 1887 a je jedním z Nietzscheho nejucelenějších děl, kde se podrobně věnuje původu a historickému podtextu morálky a hodnotících soudů. Zároveň se v úvodu vymezuje proti dosavadním výkladům morálky především z psychologického hlediska. Psychologií se zabývá především z důvodu, že angličtí psychologové byli dle Nietzscheho prvními, kteří se pokusili o hledání původu morálky. Je jim však vytýkáno, že i přes snahu vytvořit její historii, jejím teoriím historie chybí.

Oni psychologové hledají původ morálky v niterném světě člověka, ale jak se domnívá Nietzsche, ve špatné sféře, tam kde by ho „vznešený“ hledat neměl. Touto sférou je pasivita, zvyk, zapomnění nebo něco, co bychom dnes mohli označit jako stereotyp. Nietzsche se zde táže, co psychology k tomuto postupu vede? Je to snad pesimismus, zklamání či nesmyslnost života?

¹¹ 5. NIETZSCHE, Friedrich. *Duševní aristokratismus*. Olomouc : Votobia, 1993. 124 s. ISBN 80-85619-87-3. s. 73-90

¹² NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*. Olomouc: Votobia, 2001, 195 s. ISBN 80-7198-473-6. s. 26-30

„... nudné ropuchy, které lezou a poskakují po člověku a v jeho útrokách, jako by se tam cítily ve svém vlastním živlu, totiž v bahně.“¹³

Nietzsche se tedy domnívá, že člověk má tendenci ve svém nitru hledat to, co on sám chce, a z tohoto pohledu se také zabývá pojmem „dobra“ a jeho protikladů v historickém kontextu a zabývá se také tím, jaký je člověk, který hodnoty vytváří. Domnívá se, že člověk, který se zabývá původem morálky, by měl připomínat spíše zvíře vznešeného původu, které bude hledat všechny pravdy, i ty nemorální a ošklivé.

Problémem se Nietzschemu jeví především užitečnost. Psychologové se původně domnívali, že dobré nutně koresponduje s užitečným a nesobeckým, což je možné v případě, že původcem soudu je zde člověk, vůči kterému je jednáno. Později byla tato teze dle Nietzscheho opět chybně přehodnocena v podání, kde hodnoty tvoří člověk vznešený vůči člověku nízkému, který užitečnost nepotřebuje a už vůbec se nevztahuje k nesobeckému. Neboť hodnoty vytvářené „vysoce smýšlejícími“ jsou původci hierarchie a projevu moci. Nietzsche se domnívá, že spor mezi „sobeckým“ a „nesobeckým“ se objevuje naopak až s úpadkem aristokracie, kdy se ke slovu dostávají lidé otrocké morálky.

Z této analýzy Nietzsche dospívá k závěru, že užitečnost se z morálního jednání nikdy historicky nevytratila a upozorňuje na teorii svého nástupce ve filosofii života Herberta Spencera, který „dobro“ stotožňuje s užitečností a účelností.

Velký přínos k původu morálky přinesl Nietzsche zkoumáním etymologického původu slova „dobrý“. V historických souvislostech se ukázalo, že „dobré“ se vyvinulo z pojmu „ušlechtilého“, které jako adjektivum náleželo stavovské vrstvě obyvatel. Paralelně s tím vzniká také „špatné“, které směřuje k plebejství a nízkému. Nietzsche v této souvislosti hovoří o rytířsko-aristokratickém a kněžském způsobu hodnocení, které se zásadně liší a jejichž rozdíl vypovídá o neshodě pojmů Nietzscheho a křesťanské tradice v oblasti morálky. Rytířsko-aristokratické soudy vychází z moci, síly ducha i těla naopak soudy kněžské vychází dle Nietzscheho z bezmoci, která vede ke zlu. Tato zlost je patrná

¹³ NIETZSCHE, Friedrich. Genealogie morálky Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9. s. 15

i v protikladnosti pojmů a hlavně důrazem na jejich protikladnost (např. dobrý x zlý), která vytváří propast mezi lidmi. Neméně důležitým bodem v genealogii morálky je, jak tyto hodnoty vznikají. Nietzsche se domnívá, že u člověka panské morálky vznikají hodnoty odlišně než u člověka morálky otrocké a z tohoto důvodu také vznik hodnot definuje pro oba druhy morálky. Celý problém tvorby hodnot dle Nietzscheho spočívá v tom, zda jsou hodnoty vytvářeny na základě jednání jako akce nebo jednání jako reakce. Nietzsche říká, že člověk otrocké morálky ke svému jednání nutně potřebuje nějaký svět okolo a z tohoto důvodu zaměřuje svou pozornost na věci kolem. Tento člověk svým jednáním žádné hodnoty nevytváří, z Nietzscheho pohledu tedy nejedná, ale pouze reaguje na vnější podněty. Oproti tomu člověk vznešené morálky plodí hodnoty sám ze sebe. Tímto aktem, přitakává sám sobě, je jím krásný, vznešený a šťastný.

Jako protiklad slova „dobrý“ zvolil Nietzsche u člověka vznešené morálky slovo „špatné“ či „nízké“. Nietzsche se domnívá, že „špatné“ se projevuje pouze v jednání vůči sféře jemu neznámé nebo ve sféře, kterou tento člověk poznat nechce (v tomto případě je tomu sféra otrocké morálky).

„... příliš mnoho vlastní radosti, než aby bylo s to proměnit svůj předmět v ohavnou stvůru.“¹⁴ „

„Vlastní radost“, o které zde Nietzsche hovoří, je výsadou člověka vznešené morálky. Tato radost nebo také štěstí je výsledkem konání vznešeného člověka a dle Nietzscheho vzniká naprosto nahodile. Vznešený člověk je šťastný ze svého konání, nevymýšlí si žádná „dobra o sobě“, žádný svět mimo, štěstí je jeho jednáním. Tento člověk se tedy přímo vztahuje ke svému jednání a sféra „nízkého“ či „špatného“ je pro něho pouze neznámou, ke které se pokud možno nevztahuje. Naopak člověk otrocké morálky, který si své štěstí postavil mimo svůj vlastní svět nebo si své štěstí nalhává, se zaměřuje přímo na ono „zlé“, které svou pozorností k němu dále rozvíjí a tak dle Nietzscheho vytváří „ohavnou stvůru“, která se zdá být určitou formou pomsty ze svého vlastního utrpení. Takového člověka označuje Nietzsche jako člověka resentimentu. Resentiment u člověka způsobuje otravu,

¹⁴ NIETZSCHE, Friedrich. Genealogie morálky Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9. s. 26

kteřá se projevuje zlobou, nenávisťí a touhou po pomstě, kteřá je podpořena chytrostí jako nástrojem pro samotnou existenci. Nietzsche říká, že tento člověk si tvoří „nepřátele“ úmyslně, aby mohl vymyslet něco lepšího, a to sám sebe. Oproti tomu vznešený člověk si dle Nietzscheho svých nepřátel musí vážit, neboť oni jsou vítězstvím jeho silného ducha.

Na Nietzscheho genealogii morálky je pozoruhodné, jak termíny hodnotících soudů vznikají a především jaké postavení mají vůči sobě. Ve vysvětlení následující výstavby morálních soudů se také projevuje provázanost Nietzscheho filosofie s konceptem otrocké morálky. U člověka vznešené morálky je prvotní „dobré“, které, jak už bylo řečeno, je výsledkem jednání a vzniká spontánně. K tomuto pojmu Nietzsche do protikladu postavil pojem „špatného“, který je výsledkem určité představy. „Špatné“ tedy vzniká opět nahodile. Naopak člověk otrocké morálky plodí sám ze sebe „zlé“, které je důsledkem zloby a nenávisťi, kteřá stojí již na počátku jeho jednání, tudíž fakt, že tento člověk považuje sám sebe za dobrého, je mylný. Nietzsche tedy říká, že zde došlo k záměně pojmů „dobrého“ a „zlého“, dobrý člověk je ve skutečnosti člověkem zlým. Zde se Nietzsche dostává k úvahám o úpadku evropského člověka, člověka resentimentu, kterým tolik opovrhuje a který je původcem nihilismu.

„Právě vznešené rasy zanechávaly všude, kudy prošly, ve svých stopách pojem 'barbar'“¹⁵

Jako barbarské či plavé bestie označuje Nietzsche např. kultury římskou nebo germánskou. Tyto kultury způsobily, že se evropské myšlení odklonilo od vznešených ras, jak byly dříve tyto národy označovány. Onen odklon zapříčinila jejich touha dobývat, plnit, jejich přílišná honba za vítězstvím a krutost. Nietzsche se domnívá, že právě strach z těchto kultur, který je v evropském myšlení hluboce zakořeněn, ochromuje Evropu. Právě toto byl důvod, proč se objevila snaha člověka změnit, udělat z plenících dravců jehňátka. Je tedy více než pravděpodobné, že evropský člověk dostal strach sám ze sebe. K moci se dostal člověk resentimentu a stal se garantem a nástrojem kultury, s chutí po

¹⁵ NIETZSCHE, Friedrich. Genealogie morálky Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9. s. 29

pomstě. Tento člověk se prohlásil za vrchol kultury a naprosto převrátil hodnoty. Zde je pramen nihilismu a opovržení člověkem jako takovým.

Proč se tedy evropský člověk označuje jako „dobrý“? Nietzsche říká následující: jestliže bylo adjektivum „zlé“ připsáno „dravci“, musí být nutně „jehně“ označeno za „dobré“.

Nietzsche se domnívá, že hlavní problém, proč nyní toužíme po mstě „dravci“, je v tom, že si člověk myslí, že jeho vůle a síla je svobodná. Náš subjektivní pocit svobody způsobuje, že máme pocit, že dokážeme sami rozhodnout, za jakým účelem jednáme, což Nietzsche vytýká především vědcům.

„...požadovat od síly, aby se neprojevovala jako síla...“¹⁶

Pokud si tedy člověk myslí, že dokáže ovládat svou vůli, popírá své instinkty a tudíž je pro něho i snažší chtít po druhém, aby se choval podle jeho představ. Zde se rodí touha po pomstě, která plyne z obviňování „dravce“, že je „dravcem“. Zároveň však nelze popřít, že se z „jehněte“ nemůže stát „dravec“. Ze stejného důvodu Nietzsche říká, že církve si kladla za úkol člověka zvelebit, ale nakonec ho spíše zkazila. Tento boj obou protikladných hodnotových soudů se nejvíce projevuje ve sporu Říma a Židů, jejichž spor je zakořeněn v Písmu.¹⁷

V souvislosti s jednáním se Nietzsche zabývá také tím, odkud pochází naše hodnocení o tom, zda je naše jednání správné či nikoliv. V tomto kontextu mluví o období, které nazývá "předmorální". V tomto období je hodnota jednání posuzována až z pohledu toho, jaké důsledky z tohoto jednání vyplývají – tedy z následku. Člověk v tomto období nepřemýšlí nad tím, jak bude jeho jednání hodnoceno, ale také se netáže po samém počátku. Nietzsche se ptá, proč byl tento model přehodnocen a člověk začal klást důraz již ne na důsledky, ale na původ? Důvodem bylo, že se objevují snahy o bližší poznání člověka z pohledu jiné perspektivy, a to ze sebe sama. Nietzsche se domnívá, že i tento obrat je chybný, neboť původ se stal synonymem pro úmysl, u kterého nikdy není jisté, jak

¹⁶ NIETZSCHE, Friedrich. Genealogie morálky Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9. s. 32

¹⁷ NIETZSCHE, Friedrich. Genealogie morálky Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9. s. 15-41

ho vysvětlit. Říká, že hodnota morálního jednání člověka musí být posuzována z jednání, které je spíše instinktivní neboť v případě úmyslu se člověk může sám rozhodnout, jakou hodnotu jeho jednání bude mít nebo ji alespoň předvídat. V tomto smyslu je pro Nietzscheho úmysl to, co dovedlo náboženství k jeho dobrodiní – byl to úmysl, před kterým je třeba se mít na pozoru.

Zdá se, že největším problémem všech pokolení je mnohdy až nesmyslná touha po nalezení věčných pravd a principů a této chyby se dopouštěli a dopouští především filosofové. Při hledání těchto pravd často sklouzávají k tomu, že mnohdy i neúmyslně obelhávají sami sebe. Nietzsche se domnívá, že původ takovýchto chyb je způsoben naší myslí, která má vlastnost klamat.

Nietzsche namítá filosofům (bez silného ducha), že jejich pojetí pravdy vychází z předpokladu, že pravdivé je zároveň krásné i dobré. Domnívá se však, že pravda nemusí mít nutně právě tyto přívlastky. Dle Nietzscheho může být pravdivé i to, co na první pohled budí hrůzu a je prostoupeno nelibými pocity. Právě tato schopnost vidět pravdu i ve špatném náleží svobodnému duchu.¹⁸

¹⁸ NIETZSCHE, Friedrich. Mimo dobro a zlo : předehra k filosofii budoucnosti. Praha: Aurora 2003. 199 s. ISBN 80-7299-067-5. s. 31-51

4 Náboženství

Člověk by neměl neznámé zbožšťovat, nýbrž by měl zkoumat, kam až sahají jeho schopnosti vytvářet hodnoty a nové bohy. Náboženství je důkazem toho, že člověk už nemá radost ze světa a člověka, neboť utíká mimo tento svět do světa „onoho“.

Vrcholným dílem zabývajícím se kritikou náboženství je dílo Antikrist, které bylo vydáno roku 1888, rok před Nietzscheho psychickým kolapsem. Antikrist měl být původně jednou ze čtyř knih souboru Přehodnocení všech hodnot, avšak Nietzsche stihl napsat pouze předmluvu a Antikrista jako knihu první.

Stejně jako v předchozích knihách tak i v díle Antikrist vyjadřuje Nietzsche svou nespokojenost s moderním člověkem, protentokrát s křesťanem. Křesťan je v Nietzscheho filosofii typickým příkladem otrocké morálky, člověka resentimentu, který svým nihilismem zapříčinil úpadek člověka a evropské kultury. V křesťanské tradici byly převráceny hodnoty, to, co dle Nietzscheho prospívá životu, v tom křesťan vidí nebezpečí. Křesťané a německý idealismus si dle Nietzscheho vymysleli své pravdy, které se staly pouhými posluhovači ve prospěch jejich duchovních hodnot, a které nazvali bohem, ctností či milosrdenstvím. Právě těmto dekadentním hodnotám se člověk vznešené morálky brání, bojuje proti nim, neboť je to on, kdo má vytvářet hodnoty. Morální hodnoty musí být produkovány spontánně a osobně, protože pro člověka vznešené morálky neplatí jedna neosobní pravda, jak tomu chtěl například Kant a jiní. Nietzsche se domnívá, že právě boj proti neosobní pravdě učinil ze vznešeného člověka nepřítele, kterého bylo třeba potlačit.

Pozoruhodné je, že Nietzsche bere v úvahu i fyziologické předpoklady člověka, které mu při kritice náboženství stojí oporou. Nietzsche si dobře uvědomuje, že existence člověka již dávno není vysvětlována z božského původu či z jiných metafyzických předpokladů. Člověk byl vědci označen jako živočišný druh a dle Nietzscheho ho doba chápe už pouze jako soubor mechanických procesů, konec konců Darwinova teorie *O vzniku druhů prostřednictvím přirozeného výběru* byla napsána roku 1859.

V kritice náboženství hraje podstatnou roli také jeho vztah k realitě, neboť Nietzsche se domnívá, že křesťanství ani křesťanský bůh se nedotýkají skutečnosti. Křesťanský svět vidí jako svět, který zfalšoval realitu a který staví na rovinu se světem snů, který je světem

fikce.

„... Kdo jedině má důvody, aby se odelhával ze skutečnosti ? Kdo jí trpí...“¹⁹

Fiktivní svět spojený ze strachem ze skutečnosti je dle Nietzscheho pramenem zloby a boje proti přirozenosti instinktů a pudů. Obdobné námitky má autor i k pojmu boha samotného, respektive ke vztahu národa k němu. Říká, že národ, který je sám na sebe pyšný, nutně boha potřebuje, neboť je to on, kterému vděčí za svou vznešenost a velikost. Takový bůh však musí být jak dobrý, tak i zlý, pouze v takovém případě může člověk věřit ve svou budoucnost. Avšak, pokud národ trpí a hledá útěchu, potřebuje pouze boha dobrého a milujícího. Stejně jako u člověka se i u boha synonymem dobrého stává slabý. S úpadkem člověka tedy nastává i postupná smrt boha. Nietzsche říká: “a MY jsme ho zabili“. Je třeba zde zájmeno my zdůraznit, neboť Nietzsche se domnívá, že za zkázou národního boha stojí lidská slabost.

Problém vztahu ke skutečnosti se vyskytuje také mezi třemi křesťanskými ctnostmi, které Nietzsche nazývá „chytrými“. První z těchto chytrostí je sama víra, neboť ta předpokládá, že cesta hledání pravdy na základě rozumu a bádání bude zapomenuta. V křesťanském světě se dle Nietzscheho za pravdu pokládá to, v co člověk věří. Na víru přímo navazuje naděje jako druhá křesťanská chytrost. Nadějí Nietzsche myslí stav, který nemá žádný vztah ke skutečnosti a kterého nelze dosáhnout – tj. z pohledu křesťanství je to „onen svět“. Poslední chytrostí je láska.

„Láska je stav, v němž člověk vidí věci ponejvíce takovými, jakými nejsou.“²⁰

Zde se Nietzsche snaží upozornit, že náboženství založené na lásce k bohu nebo

¹⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 19

²⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 28

k něčemu jinému metafyzického původu zakrývá skutečnost, především tu tragickou, která se v životě člověka odehrává. Ona láska je tedy jasným únikem před skutečností. Podstatné je upozornit na fakt, že zde Nietzsche nemyslí lásku ve fyziologickém slova smyslu.

Nietzsche se však domnívá, že ony problémy, které zmiňuje, nejsou problémem křesťanství. Celá jeho dekadentní povaha má kořeny úplně jinde, a to v judaismu. Neboť judaismus stojí za popření veškerého života tak, jak ho chápe Nietzsche. Je patrné, že ono zfalšování reality, které Nietzsche popisuje v Genealogii morálky jako důsledek strachu z člověka, má původ právě v judaismu, neboť židé zažili utrpení ze skutečnosti, to oni si vymysleli spasitele a onen svět. Z tohoto důvodu Nietzsche polemizuje na sporu mezi křesťany a židy... vždyť křesťan v sobě samém nemůže popřít alespoň náznak židovství. Z Nietzscheho pohledu to tedy byli židé, kteří v dekadenci a převrácení morálky objevili sílu a moc. Za celou proměnou chápání boha stojí nenaplněné naděje, které kdysi ještě národní bůh Jahve zaručoval. Pojem boha se tak stal pouze nástrojem kněžské moci. Nietzsche říká, že to byl právě kněz, který si vymyslel pojem „hříchu“ jako provinění se proti bohu, avšak ve skutečnosti se neproviňujeme proti bohu, ale „hřích“ je pouze nerespektování „mravního řádu“, kterým si staletí „mocní“ zajišťují poslušnost.

„...Krok dále: vůle boží, to je zachovací podmínka pro moc knězovu...“²¹

Vůli boží Nietzsche chápe jako knězem nastolený mravní řád, kde se vytratil náznak národního boha a stal se pouze jakýmsi kánonem pro uchování pořádku a poslušnosti. Také se zmiňuje o tom, že také písmo bylo zfalšováno, v podstatě i celé dějiny Izraele, které podlehly církevní interpretaci. Člověk se tak nespovídá bohu, nýbrž knězi.

4.1 Náboženská povaha

I z Nietzscheho pohledu je otázka náboženství úzce spjata s pojetím lidské duše, ale zároveň s jejími hranicemi, které jsou otázkou již předfilosofickou. Nietzsche však říká, že i psycholog se ztrácí hned na počátku svého pátrání. Domnívá se, že je zapotřebí zkoumat

²¹ Tamtéž s. 32

duši lidí, u kterých je evidentní větší prohloubení – jako takového člověka vidí právě člověka náboženského. Jako příklad takového člověka uvádí Nietzsche Blaise Pascala, pro kterého bylo náboženství jeho zkázou. Nietzsche tuto zkázu popisuje jako zavržení rozumu či dokonce jeho vraždu. Věřit znamená obětovat vše, co je na člověku vznešené.

"... religiózní neuróza, všude ji najdeme spjatou se třemi nebezpečnými dietními předpisy: samotou, pústem a pohlavní zdrženlivostí..."²²

Kulturní a sociální podmíněnost popisuje Nietzsche v kontextu vzniku křesťanství. Řeckové bohy obdivovali a vzhlíželi k nim. Mezi bohem pojímaným jako přírodou a člověkem panovala vzájemná úcta. Řecký národ byl vznešený a silný. S postupným úpadkem kultury se začali dle Nietzscheho dostávat k moci ti slabší a chudí – tím vzniká křesťanství, ale také nová podoba boha. Kulturní rozdíly pozoruje také v křesťanství, které bylo rozštěpeno do několika různých podob.

Kulturní a náboženská rozdílnost je dle Nietzscheho i ve Starém a Novém zákoně. Starý zákon představuje knihu velkých rozměrů, velkých jako sám asijský kontinent a jeho dalších náboženství, která jsou Nietzschemu blízká. Naopak v Novém zákoně je uchovávána slabost Evropy a její snaha vyrovnat se asijské velikosti člověka i bohů.

Nietzsche se kulturní oklikou dostal až k vysvětlení samotného problému ateismu jako k završení dlouhodobého procesu obětování. Tento proces počal dobami, kdy byli bohu obětováni lidé, ne však slabí, nýbrž silní a vznešení. Poté již člověk neobětuje sám sebe jako tělesnou bytost, ale jako bytost nadanou vznešenými pudy. Všechny vlastnosti, které byly člověku přirozené, v této době obětuje. Nietzsche se domnívá, že teď, když už člověk nemá nic svého, co by obětoval, musí nakonec nutně obětovat samotného boha. Tato doba nastává s Nietzscheho generací – sám se vyjadřuje, že jsou mu tyto rysy povědomé.

Nietzsche si všiml, že jsou jisté okruhy společnosti, kde se náboženství vytrácí. Touto společenskou vrstvou jsou pracovití lidé. Nietzsche se domnívá, že tito lidé zaneprázdnění

²² NIETZSCHE, Friedrich. Mimo dobro a zlo : předehra k filosofii budoucnosti. Praha: Aurora, 2003. 199 s. ISBN 80-7299-067-5. s. 52

svým životem, plným práce, obchodu a zábavy, nemají potřebu a čas věřit. Tito moderní lidé se k náboženství staví neutrálně, nemají čas přemýšlet nad tím, v co věřit, proč vlastně věřit a v posledním bodě co víra přináší. Nietzsche se domnívá, že k této vrstvě patří převážně střední třída, ale také vzdělanci.

Nietzsche je názoru, že existuje několik skupin lidí, kteří jsou schopni chytře zfalšovat realitu ke svému štěstí. Náboženského člověka označuje jako největšího falšovatele a zkrášlovatele reality. Nietzsche tím v podstatě chtěl říci, že tito lidé nechtějí vidět skutečnost takovou, jaká ve skutečnosti je.

Trochu odlišný postoj zaujímá Nietzsche vůči filosofům, ačkoliv mnohým z nich vyčítá jejich protestantismus. Domnívá se, že filosof náboženství využívá v diskurzu vědění stejně jako například sociální podmínky. Odlišný postoj zastávají filosofové v otázce náboženství u různých typů lidí. Nietzsche v tomto kontextu rozlišuje účel, kterému náboženství slouží. Za prvé rozlišuje náboženství jako nástroj, který slouží silným k ovládnutí slabších. Zároveň slouží jako prostředek k udržení vztahu mezi společenskými vrstvami, ale také k udržení určitého řádu a kultury národa. Jako příklad tohoto účelu uvádí Nietzsche brahmány, jejichž autorita dokázala úspěšně zasahovat jak do společnosti, tak i do moci panovníků. Druhým případem jsou lidé nižší, pro které náboženství znamená obecné blaho a štěstí. Největším přínosem pro tohoto člověka je, že se necítí se svým utrpením sám, v náboženství nachází lidi sobě rovné. Tito se s náboženstvím dostávají také do určité skupiny s vyšším společenským i duchovním postavením. Nebyl by to však Nietzsche, kdyby i tyto postoje nevystavil ostré kritice. Namítá, že první způsob využití náboženství stojí na poněkud chatrných základech, jejichž zborcení může mít pro jedince i společnost velmi škodlivé účinky. Za tyto chatrné základy považuje Nietzsche lidskou povahu, o které říká, že je v mnohých případech stejně nevydařená jako u zvířat – co více

“...člověk je, relativně vzato, nejnetvornějším zvířetem, nejchoroblivějším, od svých pudů nejnebezpečněji zbloudilým...”²³

23 NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 17

Nietzsche se domnívá, že právě tito slabí lidé jsou příčinou toho, proč došlo k tak silnému znetvoření náboženství, ze kterého mimo jiné vyrostlo i křesťanství. Celý problém opět spočívá v tom, že nemocný člověk nemůže stvořit jiného než nemocného boha a tudíž i choré náboženství. Nietzsche dochází k závěru, že toto náboženství se stalo nástrojem jak zachovat člověka, který měl být odsouzen k zániku.

4.2 Ježíš Nazaretský

Výchozím bodem k pochopení Nietzscheho kritiky náboženství (zejména křesťanství) je postava Ježíše Krista. Na postavě Ježíše se ukazuje, proč byl pro Nietzscheho jediným křesťanem, a také osvětluje výrok, proč je třeba nových bohů.

Postava Ježíše Nazaretského se v Nietzscheho filosofii objevuje jako pomyslný přechod od judaismu ke křesťanství. Jednou z otázek, které si Nietzsche v souvislosti s Ježíšem pokládá, je proč byl vlastně ukřižován? Nietzsche v něm vidí povstalece, ne však proti židovské církvi, ale proti hierarchii společnosti. Ježíše vidí jako politického anarchistu, který vzpouzel lid k změně hierarchie, která dle Nietzscheho držela židovský národ v těch nejtěžších chvílích jeho existence pohromadě. Ježíšovo povstání nepřímo směřovalo proti každému, kdo byl knězem či teologem – Nietzsche se domnívá, že právě proto skončil na kříži – nebyla to vzpoura proti náboženství, nýbrž vzpoura spíše politická. Nietzsche také věnuje pozornost nápisu INRI, znamenající Ježíš Nazaretský král židovský... není zde slovo král výstrahou?

Problematickým se zdá být také vnímání Ježíše jako hrdiny, vykupitele, kterým je označován. Dle Nietzscheho se Ježíšovo učení dotýká reality ještě méně než předchozí židovské, neboť s Ježíšem přichází boží království a láska do člověka samého. Utrpení a zlo jako by bylo ze světa uměle vymazáno.

"jako pudovou nenávist ke každé skutečnosti, jako útěk do "nepojatelná", do "nepochopitelná", jako nechut' ke každé formuli, ke každému časnému a prostorovému pojmu..."²⁴

24 NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 36

Nietzsche se domívá, že vykoupení, které přichází s postavou Ježíše, má zhruba dva fyziologické předpoklady. Prvním důkazem, který Nietzsche uvádí, je již několikrát zmiňovaná nenávist k realitě, kterou je křesťanství od svých kořenů postiženo. Nietzsche říká, že tato nenávist je následek popření jakéhokoliv možného utrpení, ale také zmiňuje dráždivost smyslů, kterou viděl v buddhismu. Jako druhý důkaz uvádí lásku jako následek vzdaného boje proti jakémukoliv odporu, ať se vyznačoval nepřátelstvím nebo snad zlem. Nietzsche tyto fyziologické předpoklady staví narovno s řeckým pojmem hédonismu.

Nietzsche říká, že tyto předpoklady vedly k převrácení pojmu vykupitele, jehož postava v evangeliu je silně znetvořena především dějinami a jejich interprety. Postava vykupitele musela být v dějinách znetvořena, neboť se Nietzsche domnívá, že bez tohoto znetvoření by byla jeho postava nemocným člověkem zcela nepochopena. Nietzsche se domnívá, že postava Ježíše byla znetvořena tak, že se i z něho samého stala ovce.

“...Horlivě a s pokřikem hanli své stádo přes svou lávku: jako by vedla k budoucnosti lávka jediná! Věru, i tito pastýři náleželi ještě k ovcím!...”²⁵

V souvislosti s životem vykupitele hovoří Nietzsche také o pojmu "evangelická praxe", která je jediným a pravým projevem křesťanství. Nietzsche říká, že právě s touto vykupitelovou praxí je teprve odstraněna židovská dogmatika a dialektika, která byla pouze symbolismem a slibem. Zde se evangelická praxe vyznačuje jedině jednáním, které je projevem instinktu. Tento projev není slibem, zde se neprojevuje nenávist. Nietzsche se zde domnívá, že život a smrt vykupitele byly projevy této evangelické praxe (tohoto instinktu).

Nietzscheho kritika křesťanství se opírá také o postavu Pavla z Tarsu, s jehož postavou se proměňuje pojetí křesťanství.

²⁵ NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra. Brno: XYZ, 2015. 395 s. ISBN 978-80-7505-140-0. s. 84

4.2.1 Pavel z Tarsu

Osoba Pavla z Tarsu je dle Nietzscheho novým vypravěčem dějin křesťanství. Jestliže Ježíše nazývá Nietzsche „radostným poslem“, Pavel je pro něho právním opakem, zve ho „géníem nenávisti“, ačkoliv Pavel hlásal pravý opak. Učení Pavlovo je pouhými sliby, nárokem na nesmrtelnost. Toto učení, které dle Nietzscheho postrádá jakýkoliv nárok na realitu či historii je pouhým nástrojem k manipulování mas, které sám Pavel vymyslel k získání moci. Pavel se vrátil zpět k židovskému instinktu a opět si upravil celé dějiny ve svůj vlastní prospěch. Prospěšným se mustalo především učení o Ježíšově zmrtvýchvstání, kterým umístil smysl života mimo život, do „onoho světa“, jak praví Nietzsche. K uchopení své moci využil Pavel toho, že manipulovat lze pouze slabšími, takže to, čemu sám nevěřil, prohlásil za pravdu a vzniklo tak učení o Ježíšově „zmrtvýchvstání“. Pavel tak dle Nietzscheho vymyslel nástroj jak utvořit a tyranizovat stádo, které se dnes nazývá křesťanstvím.

4.3 Křesťanství

Hlavním bodem kritiky křesťanství je u Nietzscheho popření vůle k životu či života samého, které vychází především z konstrukce fiktivního světa. Celý tento svět je založen na fiktivních příčinách, jako je např. bůh či duše, které mají za následek fikci v podobě vykoupení či božského království. Člověk, který stvořil fikci, se dle Nietzscheho vylhal ze skutečnosti, neboť jí trpěl.

"...onen celý svět fikcí má svůj kořen v nenávisti k přirozenému (-skutečnosti!-), je výrazem hluboké nelibosti nad skutečnem..."²⁶

Tato proměna přirozenosti ve fikci je způsobena především proměnou (dekadentní) národa, které se Nietzscheho dílo také věnuje a s kritikou náboženství úzce souvisí. Proměna boha, která se odehrála, je dle Nietzscheho způsobena tím, že národ nevěří ve svoji budoucnost, nutně hledá útěchu a pud k sebezachování. V životě plném strasti a neschopnosti tuto strast unést se člověk uchyluje k bohu, který je mírumilovný a dobrý.

²⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 19

Tohoto boha si stvořil, aby zmírnil svou strast a opět našel naději do budoucnosti.

Nietzsche však říká, že opravdový bůh, bůh silného národa, musí být dobrý, ale i zlý neboť tento bůh nás stvořil (*"...vždyť se neděkuje za vlastní existence zrovna toleranci, lidumilnosti..."*)²⁷ a tento bůh nám pomohl porazit naše nepřátele.

Nietzscheho kritika křesťanství počíná se smrtí Ježíše a evangeliem, ze které vzešlo křesťanství chorobné a barbarské. Celý vykupitelův život a jeho praxe byla převrácena v lež. Nietzsche se však nedomnívá, že by nebylo nemožné žít jako pravý křesťan, stačí dle něho jednat, dát opět slovo instinktům a evangelické praxi. Nietzsche se domnívá, že z fyziologického hlediska je pravda pouze racionálně odůvodnitelný stav vědomí. Říká, že takto nelze pravdu chápat, neboť pravdivé je to, co vychází z instinktu, tudíž nelze racionálně říci, že něco opravdu pravda je nebo není. Nietzsche říká, že víra v podání Ježíše Krista vycházela z instinktu, zatím co křesťanskou víru nazývá pouze vychytralostí. Celý problém onoho odmítnutí reality je dle Nietzscheho také psychologický, neboť jsme z křesťanských pojmů udělali věci o sobě, povýšili jsme je nad nás samé, oddělili je od našich instinktů. Nietzsche se domnívá, že pokud by měl být jakýkoliv křesťanský pojem nahrazen realitou, náboženství upadne, neboť takové reality neexistují.

Nelze zde opomenout otázky, proč byl vlastně Ježíš ukřižován, ptal se zřejmě každý učedník, neboť proč někdo, kdo by měl být vzorem jednání, skončí na kříži, který byl určen odpůrcům? V tuto chvíli se k učedníkovi dostává touha po smyslu a vysvětlení tohoto činu. Nejvyšší židovská kasta Ježíše zabila, zde je tedy původ výkladu Ježíšovy smrti jako vzpoury u jeho učedníků. Nietzsche však namítá, že právě jeho smrt byla špatně pochopena. Měla být nejvyšším výrazem Ježíšova učení a evangelia, místo toho se stala motivem k pomstě a soudu. Dle Nietzscheho se od této doby učedníci odřízli od "božího království" i od samotného Ježíše, kterého začali uctívat proti teologům. Zásadní problém bylo Ježíšovo učení o tom, že všichni jsou synové boží, neboť s jeho vyzdvižením zůstává Ježíš jediným synem božím. Zároveň vzniká dogma o tom, že bůh obětoval svého jediného syna za hříšníky a viníky.

Nietzsche se domnívá, že počátek dekadence křesťanské víry smrtí Ježíše byl z jeho pohledu v zásadě nepochopen. Zajímavé zde je, že Nietzsche se jako svobodný duch

²⁷ Tamtéž s. 20

pasuje do role člověka, který tento problém odhalil. Se smrtí Ježíše se křesťanství opět vrátilo k židovské dogmatice a symboličnosti a dle Nietzscheho si neuvědomilo, že život Nazaretského měl být ukázkou toho, jak má vypadat víra. Od této doby se křesťanství zvrhlo v masové náboženství, které právě z těchto mas (Nietzsche uvádí římské impérium) načerpalo onu nemoc a barbarství. Důvod zde byl jednoduchý, náboženství má pro člověka být jakýmsi uspokojením a za předpokladu chorobného člověka se i náboženství dle Nietzscheho nutně mění v chorobné.

V závislosti na Nietzscheho zájmu o kulturní podmíněnosti v Evropě se v několika aforismech vyjadřuje také k vlivu křesťanství na naší evropskou kulturu a její hodnoty. V oblasti kultury dává Nietzsche velmi najevo svou znechucenost z jeho pohledu současným člověkem, který byl zkažen právě křesťanskými hodnotami. Domnívá se zde, že už sama zkažená židovská symboličnost se slovy teologa či kněze stala synonymem pro lež.

Nietzscheho kritika se dotýká také evangelií, které považuje za vychytralé a zkažené. Evangelium zde představuje až geniální umění falsifikace. Nietzsche se domnívá, že každé slovo zde by bylo zvláštním případem pro psychologa. Evangelium je důkazem, že geniální židovská schopnost lhát dospěla v křesťanství svého vrcholu. Problémem, proč evangelium působí tak přesvědčivě a přirozeně, vychází také z předpokladu, že neinstinktivně odmítneme jinou možnost než tu kněžskou.

"Nesmíme se dáti zmásti: "nesud'te!" praví, ale posílají do pekela všechno, co jim stojí v cestě."²⁸

Nietzsche se zde snaží upozornit na fakt, že vlastnosti, původně připisované bohu, si nyní světci vzali za své. Tyto knihy se staly základem lži, která má za úkol zmanipulovat co největší množství lidí k slepé víře a morálce. V těchto knihách si ti nejsilnější a nejlstivější hrají na skromné a přivlastňují si pojmy boha a ctnosti ve svůj prospěch, Nietzsche nazývá křesťana superlativním židem. Oni se staví do těch nejvznešenějších

28 NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 54

pozic a zbytek světa staví proti sobě.

Snad až za odporný považuje Nietzsche Nový zákon, o kterém se často vyjadřuje jako o nečistém, o nečisté povaze jeho myšlenek. Říká, že nemohl nalézt ani jedné neposkvřené pasáže této knihy. Nevyskytuje se zde žádný instinkt, ani špatný, celý Nový zákon je dle Nietzscheho jeden velký sebeklam.

Problémem víry v boha není to, kde se vyskytuje a kde ho hledáme, nýbrž to, jakou hodnotu pro nás jako pro člověka, lid má sám o sobě. Nietzsche říká, že je zásadní rozdíl koukat na boha jako něco "božského" a vzhlížet k němu (takového boha Nietzsche označuje jako národního, kterého sám uznává), nebo zda chápeme boha jako projev absurdity či v něm spatřujeme naši otravu. Nietzsche se domnívá, že problém je v tom, když dojde ke střetu náboženství (myslí zde křesťanství) se skutečností, kterou představuje člověk moudrý a věda jako projevy světského. V případě tohoto střetu se dle Nietzscheho ihned stávají úhlavními nepřáteli. Nietzsche říká, že v tomto případě vždy dojde k tomu, že věda začne napadat pojmy ducha, svědomí a naopak víra se jako v případě Pavla stane vůči vědě jasným soudcem, a to i v případě, že bude muset lhát.

Tento souboj mezi bohem a vědou se dle Nietzscheho odehrává hned na samém počátku bible. Na samém počátku, kdy ještě neexistuje člověk ani jiní tvorové, se dle Nietzscheho bůh ve své zahradě začal nudit. Pro trochu zábavy se rozhodl stvořit člověka (Adama), který měl být zábavný. Avšak bůh zjistil, že člověk se také začal nudit, tak mu stvořil ještě jiné tvory – zvířata. Stvoření zvířat bylo první chybou, neboť sice byla zábavná, ale člověk jim nechtěl být roven a začal jim panovat. Je zde tedy zřejmé, že touha člověka ovládat druhy nižší je nám dána možná už fyziologicky. Druhým velkým přehmatem boha bylo stvoření ženy. Nietzsche říká, že stvořením ženy si bůh stvořil soka, neboť žena stojí na počátku vědy, to žena okusila jablko ze stromu poznání. Z morálního hlediska se věda stala prvotním hříchem, ale také vším zakázaným. Tak se tedy bůh rozhodl pro vyhnání člověka z ráje, aby zabránil svému rivalovi být chytřejším. Bůh dle Nietzscheho dospěl k názoru, že zahálka je původcem špatného myšlení, proto se rozhodl, zavést do světa bídu a smrt, které budou vědě bránit v jejím projevu. Neboť strádání neumožňuje člověku zahálet a myslet. V momentu, když bůh zjistil, že lidské poznání se

rozpíná až do nebes, poštvá národy tohoto světa proti sobě, bylo třeba války. Když ani to nepomohlo a člověk se stal vědeckým, seslal bůh potopu. Toto je tedy výklad, kterým Nietzsche směřuje k pojmu "hříchu" jako odporu proti vědě. Nietzsche říká, že stejně jako bůh požadoval svou nadřazenost nad člověkem, je tomu tak i u kněze. Aby člověk nemohl poznávat a vymanit se z moci, musí trpět.

Nietzscheho touha podkopat víru v jejím nejhlubším základu jde až do detailního rozboru jednotlivých částí tvrzení o pravdivosti víry. Nietzsche vychází z křesťanského předpokladu, že:

*"...víra činí blaženým : tedy je pravdivou..."*²⁹

Nietzsche říká, že věta "víra činí blaženým" nic nedokazuje, pouze slibuje. V to, že tato situace nastane, můžete pouze věřit; a je snad víra důkazem pravdivosti? Kněz by Nietzschemu odpověděl, že existuje "důkaz síly", který tuto větu potvrzuje. Nietzsche však říká, že tento důkaz je opět jen vírou, že blaženství dosáhneme. Dle Nietzscheho tedy vše, co putuje z úst kněze, není pravdou, nýbrž jen naší vírou, že pravdu mluví.

Křesťanství se vyznačuje především chorobností rozumu a ducha, které se potkaly v postavě kněze. Postava kněze dle Nietzscheho brání pravdě se projevit, jeho víra znamená, že nechce vědět a ani nechce, aby někdo jiný věděl. Ještě horší výklad pochází dle Nietzscheho od teologů, kteří jsou schopni "prstem božím" vysvětlit cokoliv. Nietzsche humorně říká, že boha, který léčí rýmu, by bylo nutno zavrhnout, i kdyby snad existoval.

Nietzsche se v souvislosti s rozporem mezi náboženstvím a vědou zabývá také otázkou, kde je pravda. Domnívá se, že lid nelze rozdělit na ty, kteří pravdu mají a kteří ji nemají, neboť pravda je něco, co samo dospívá a není nutné ji nijak prokazovat, jak to činili např. mučedníci svým krveprolitím. Nietzsche říká, že pouze svobodný duch, jako byl např. Zarathustra, nemá potřebu dokazovat či vyvracet. Jeho síla je suveréní, nepotřebuje přesvědčení ani žádné ano nebo ne. Naproti tomu člověk věřící potřebuje pravdy o sobě, neboť se projevuje pouze jako nástroj, který není nadán schopností vytvořit a jednat za

²⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 63

svým vlastním účelem. Nietzsche říká, že tento člověk nepotřebuje přemýšlet nad tím, co je či není pravda. Vědění a smýšlení o pravdě by pro tohoto člověka bylo záhubou jeho víry.

Z psychologického pohledu se Nietzsche věnuje analogii pojmů víry, přesvědčení a lži. Domnívá se, že mezi přesvědčením a lží není zcela tak zásadní rozdíl, jaký vidí lidstvo, neboť lež definuje jako něco, co člověk úmyslně či neúmyslně nechce vidět. Z tohoto důvodu nevyklučuje, že by přesvědčení nemohlo mít své kořeny ve lži. Nietzsche říká, že tato přesvědčení (lži) jsou v náboženství posvěcena bohem. Člověku, který věří, nepřísluší rozhodovat a vytvářet morální soudy.

Nietzsche v souvislosti s pojmem lži hovoří také o účelu, za kterým byl stvořen. V kritice křesťanské lži se opírá o indický Manuův zákoník, který porovnává s biblí. Tyto dva zákony staví do protikladu, kde Manuův zákoník je příkladem velkých duchů a bible projevem choré mysli. Manuův zákoník je výrazem nejvyšší kasty, která je zastoupena filosofy a bojovníky, kteří přitakávají životu těmi nejvznešenějšími hodnotami.

"...každý dobrý zákoník: resumuje zkušenost, chytrost a experimentální morálku dlouhých staletí..."³⁰

Nietzsche zde obdivuje lidský původ tohoto zákoníku, neboť vychází ze životní zkušenosti a životem byl také ověřován. Zároveň je mu sympatické, že tento zákoník postrádá jakoukoliv formu imperativu, která se objevuje naopak v bibli, neboť zde není třeba mít pochybnost o jeho platnosti a správnosti. Právě v tomto zákoníku vidí Nietzsche velikost a hrdost národa, který byl obdařen schopností tento zákon stvořit sám ze sebe. Společenská hierarchie tohoto národa je zde důsledkem fyziologie a přírodního výběru, který ji určil. Toto rozvrstvení je podstatné k udržení chodu společnosti, neboť jak říká Nietzsche:

30 NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 74

"...nerovnost práv je teprve podmínkou toho, že vůbec práva existují..."³¹

Velice podstatným je pro Nietzscheho fakt, že každá společenská vrstva má svá práva, včetně té nejspodnější, neboť se domnívá, že touha po mstě a nenávist nemají svůj kořen v nerovnosti, nýbrž v tom, že všichni chtějí mít stejná práva. Bible je pravým opakem toho, co bylo již řečeno o Manuově zákoníku. Kánon bible není dle Nietzscheho důkazem nějaké životní snahy či projevem života samotného, nýbrž zákony byly dány bohem jako imperativ. Imperativem je především ve snaze poukázat na to, jaký byl osud našich předků, pokud neuposlechli bohy. Zde je člověk postaven před neustálé pochybnosti o svojí budoucnosti. Křesťan zničil vše, co podporovalo život, celou organizaci společnosti a svou záľudností také římské imperium, které bylo dle Nietzscheho tak bohaté na ducha. Křesťanství svou nesmrtelností zhanobilo svět, celé antické dědictví se rozplynulo.

4.4 Církev

Nietzscheho vztah k církvi a kněžím je kritický, ale rozhodně by se nedal považovat za negativní či nenávistný už z důvodu, že sám Nietzsche pocházel z rodiny pastora. Jeho kritika vůči církvi a kněžím má především formu apelu na změnu a jasné přehodnocení hodnot, na které Nietzsche čeká.

Nietzsche opírá kritiku církve o předpoklad, že zušlechtění člověka, které hlásá, ho zbavilo instinktů, smyslovosti a vášní. Říká, že člověk zbavený vášní je zároveň zbavený i života, neboť jediné, co v něm po zušlechtění zůstane, je slabé a křesťanské.

Církev a postavu kněze jako jejího představitele nazývá zušlecht'ovatelem lidstva. Samotný pojem zušlechtění převzal Nietzsche od církve, která se tak sama nazývala a dávala si za úkol přetvářet ho k lepšímu. Říká, že to byla právě ona, kdo zkazil člověka, náboženství i morálku. Církev znetvořila člověka ke svému prospěchu, nakazila ho svou chorobou– sebrala mu jeho silné ctnosti a dala mu boha. Výsledkem celého zušlecht'ování člověka bylo pouze jeho oslabení za cílem vytvoření nové morálky.³²

31 NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 77

32 NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Friedrich Nietzsche. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-473-6. s. 26-28

Církev si dle Nietzscheho vzala k získání moci dva nástroje, těmi jsou ubližování a prospívání jako dva za sebou následující procesy. Domnívá se, že ubližování jako nástroj moci je velmi účinné, neboť pocit utrpení nebo fyzické bolesti je mnohem intenzivněji prožíván než dobrodiní, ale také vyvolává otázky po důvodu a původu takového jednání vůči člověku. Cílem takového jednání je v člověku vypěstovat závislost a tím posílit své postavení a moc. Dobrodiní je méně násilným, ale stejně dobře fungujícím nástrojem, který však slouží spíše k udržení již získané moci.

Nietzsche se v souvislosti s křesťanstvím zmiňuje také o proměnách, kterými prošla církev. Zastává názor, že církev původních křesťanů žijících v Římě byla vystavěna na zcela jiných hodnotách než v Německu jeho doby. Největším problémem se především v reformátorských církvích stalo, že nebyly pochopeny původní morální zákony a jejich zákonodárci, tudíž bylo velmi těžko pochopitelné i náboženství samo. Nietzsche se domnívá, že takového omylu se dopustil Martin Luther, když svojí touhou napravit církev způsobil opak. Církevní hodnoty, které byly časy ověřené nepochopil z jejich kulturního ani sociálního kontextu, z toho důvodu se mu církev jevila jako nutná k nápravě a obdobně asi i jiným reformátorům.³³

I v souvislosti s církví se Nietzsche vyjadřuje ke zcela chybnému a zneužitelnému pojetí kauzality. Církev se domnívá, že zkáza člověka bude způsobena jeho zvrhlostí zvláště morálního původu. Naopak Nietzsche říká, že morální zvrhlost je způsobena dekadencí člověka z pohledu fyzického i psychologického. Toto převrácení se církvi stalo dobrým nástrojem, jak nakazit člověka zbavením ho jeho přirozenosti.

³³ NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda. Olomouc: Votobia, 1996. s. 285 ISBN 80-7198-080-3.s. 131-132

4.5 Smrt boha

Nietzsche připouští boha pouze jako vděčnost vyššího člověka za svou vůli k moci. Bohové však musí být dobří i špatní, musí přinášet slast i utrpení, se kterým se smiřujeme.

Blázen křičí: „...*Kam se poděl bůh? Vzkřikl, já vám to povím! My jsme ho zabili, - vy a já! My všichni jsme jeho vrahy!*...“³⁴

Na příběhu člověka, který se až s bláznovstvím snažil nalézt alespoň nějaké pozůstatky boha, Nietzsche ukazuje, jak došlo k tomu, že bůh je mrtev a proč ho zabil právě člověk. Dospívá k názoru, že bůh se ze světa vytratil, neboť smyslem člověka se stal on sám. Přestal věřit, že jeho jednání je ovlivňováno něčím mimo něho. Ztratil tak nejen boha, ale také své vlastní úsudky o něm a z toho důvodu mu proroci a jiní vymysleli motlitbu jako alespoň nepatrnou známku toho, že bůh nezemřel – stala se z něho pouhá modla. Nietzsche píše, že tímto člověkem byl bůh degradován na pouhé, neustále se opakující věty a několik gest, které ani zmála nedokozují lidskou zbožnost stejně jako návštěvy kostela. Je tedy patrné, že křesťanství vyrostlo právě na těchto základech, které způsobily jeho dekadentnost- v křesťanství jako by nebylo boha.

Nietzsche se domnívá, že smrt boha a jeho odsunutí ho do sféry onoho světa jsou v evropské tradici způsobeny odvrácením se od řeckého polyteismu, který byl nadán silnými bohy. Důkazem většího spojení mezi člověkem a bohem byla jejich antropomorfní podoba, neboť tyto bohy stvořil sám člověk, řečtí byli největším projevem síly rasy a národa a zároveň jejich zákonodárci. Zároveň se zde projevuje silný individualismus a velká míra abstrakce, neboť řecká mytologie neobsahuje pouze dobré bohy, nýbrž také stvůry a jiná stvoření, která ale mají mnoho s člověkem společných vlastností. S příchodem monoteismu tak zahynul bůh ve smyslu tak, jak ho vnímali staří Řekové a Nietzsche.³⁵

34 NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda. Olomouc: Votobia, 1996. s. 285 ISBN 80-7198-080-3.s. 121

35 NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda. Olomouc: Votobia, 1996. s. 285 ISBN 80-7198-080-3.s. 120-122

5 Postava Zarathustry a zoroastrismus

Zarathustra, jehož jméno na sebe Nietzsche ve své knize převzal, žil v 6. století př. n. l. na území dnešního Íránu. Zarathustra byl prorokem starého perského náboženství Ahura Mazda (volně překládáno jako pán moudrosti), které je založeno na dualismu dobrých a zlých duchů. Pouze člověk je zde ten, kdo si vybírá, jak bude jednat a jaký osud mu následně připadne.

Dílo *Tak pravil Zarathustra*, které bylo psáno v letech 1883-1885, tedy během Nietzscheho třetího a zároveň posledního období tvorby, představuje komplexnější souhrn jeho filosofie a stalo se ve svém celku jedním z nejprodávanějších Nietzscheho děl (poslední české vydání je z roku 2015).

Postava Zarathustry zde představuje průvodce světem a zvěstovatele nového poslání, kterým má být nadčlověk vůle k moci. Z díla je patrné, že zde Nietzsche vyjadřuje svou životní pout' počínaje setkáním různých druhů lidí, po kterém následuje útěk do ústraní a opět návrat. V postavě Zarathustry se také objevuje myšlenka o jeho vlastním zániku, jako překonání sebe samého, po kterém očekává příchod nadčlověka. Svou vlastní smrt zde chápe jako dovršení svého díla.

„...Svou smrt vám velebím, smrt svobodnou, jež mi přijde, protože tak chci já. A kdy budu chtít? - Kdo má cíl a dědice, chce smrti v pravý čas...“³⁶

Zároveň zde Nietzsche na Zarathustrově životě popisuje proměnu ducha, která začíná stádiem velblouda, pokračuje lvem a celý proces je dovršen stádiem dítěte.

Velbloud je představitelem silného ducha, který je okolnostmi nucen nést své strasti a utrpení napříč pouští, podobně jako tomu bylo u proroka islámu Mohameda. Zde Nietzsche říká, že velbloud má naučit člověka nevyhýbat se utrpení a nesklánět hlavu nýbrž ji před každým problémem hrdě pozvednout a bojovat. Jakmile toto člověk dokáže, je duch schopen se přeměnit ve lva.

³⁶NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Brno: XYZ, 2015. 395 s. ISBN 978-80-7505-140-0. s. 63

Lev je duch toužící a vydobývající si svobodu. Člověk s tímto duchem chce být stejně jako lev králem své pouště, ale musí si zde vydobít místo s drakem, který reprezentuje časem prověřené a zavedené hodnoty. Vzniká zde rozpor mezi drakovým příkazem „musíš“ a tvrdohlavým lvím „chci“. V náboženství drak vyjadřuje symboly jako je víra, oddanost a dodržování písma.

Posledním stádiem ducha je dítě, které vyjadřuje věčný návrat téhož, novou hru a primárně zapomenutí.

5.1 Věčný návrat

Věčný návrat je v Nietzscheho filosofii podstatným procesem proměny hodnot a člověka, který je propojením Zarathustrový postavy a dionýského, avšak každý se nachází v jiném stádiu ducha tak, jak bylo popsáno výše. Zarathustra představuje postavu lva, která touží po posledním stádiu ducha – tedy stát se dítětem, a bůh Dionýsios představuje dítě jako poslední stádium vývoje ducha.

„...a jak probíhá selekce? Bod v němž negativita konvertuje, nazývá Nietzsche transmutací. Negativita ztrácí svou moc i kvalitu...“³⁷

Věčný návrat v Nietzscheho pojetí znamená, že s tímto koloběhem se z bytí vytrácí negace, která má být nahrazena přitakáním. Tato negace obsahuje všechny aspekty stádní morálky a náboženství, které byly v této práci již zmíněny (v celé podstatě vše, co by Nietzsche označil za úpadkové či nihilistické). Transmutací bude zničeno vše slabé, které bude překonáno radostí a vůlí k moci. Příkladem transtmutace je Zarathustra, který je schopen ve stádiu lva negaci odmítnout a tím tak vytváří prostor k tomu být překonán a umožnit zrození dítěte - tedy nadčlověka, kterého sám očekává.

Zajímavé je, že Zarathustra je v tomto ohledu ještě hierarchicky pod Dionýsem jako poslední schod k dítěti, což dokazuje, že s příchodem nadčlověka se mění vztah k realitě,

³⁷ DELEUZE, Gilles. Nietzsche a filosofie. Praha: Herrmann & synové, 2004. s. 297-320

nebot' vše, co je řízeno vůlí k moci, je na stejné úrovni bytí.³⁸

³⁸ DELEUZE, Gilles. Nietzsche a filosofie. Praha: Herrmann & synové, 2004. s. 328-335

6 Buddhismus

Důvodem, proč se Nietzsche zabýval buddhismem je především jeho úzký vztah k východnímu myšlení. Nietzsche sám pravil, že při své kritice náboženství by se nerad na buddhismu dopustil nějaké křivdy. Buddhismus i křesťanství označuje jako náboženství nihilistická či dekadentní, avšak buddhismu je nakloněn způsobem myšlení. Dnes je tomu obdobně, buddhismus chápeme spíše jako myšlenkový směr či východní filosofii než náboženství. Na buddhismu je Nietzschemu blízký především vztah ke skutečnosti, nazývá ho pozitivním náboženstvím. Buddhismus se na rozdíl od křesťanství vyznačuje dle Nietzscheho přísným fenomenalismem, který dává za pravdu skutečnosti a nedovolává se onoho světa. Buddha se nesnaží vyhat se ze skutečnosti, o skrytí utrpení do fiktivního světa, nýbrž reálně přiznává své utrpení.

Dekadence buddhismu vychází dle Nietzscheho ze dvou fyziologických předpokladů, a to z nadměrné dráždivosti smyslů, která má za následek přílišné vnímání utrpení a bolesti, a za druhé z neustálého přemýšlení nad pojmy apod., které vede k úpadku subjektivity ve prospěch objektů. Tyto “nadměrnosti” vedou podle Nietzscheho k depresi, kterou zažil sám Buddha. Dekadentním zde Nietzsche shledává následnou snahu tuto depresi eliminovat.

“býti dobrotivým jako napomáhající zdraví. Motlitba je vyloučena, i askeze; žádný kategorický imperativ, žádný nátlak...”³⁹

Dobrota je v buddhismu reprezentována především životní střídmostí. Nietzsche říká, že oproti křesťanství zde není vyvíjen nátlak na jedince, neboť v buddhismu vládne určitá forma egoismu, která říká: ty sám jsi ten, kdo se zbaví svého utrpení. Zásadním rozdílem mezi křesťanstvím a buddhismem je ona schopnost snášet utrpení a bojovat se svou nespokojeností. Nietzsche říká, že ona nespokojenost je u buddhisty příčinou hledání dobrotivosti a snahou o hygienu na rozdíl od křesťanství, kde je nespokojenost příčinou nepřátelských činů a ubližování – v Nietzscheho očích příbuzné barbarství.

³⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Praha: B.n., 1905. s. 24

Postavu Buddhy vnímá Nietzsche obdobně jako postavu Krista, neboť jejich smrt měla pro obě náboženství destruktivní dopad. Z obou postav se stali pouze uctívané modly, jejichž myšlenky byly uchovány pouze v podobě artefaktů, nikoliv jejich rozvojem. V buddhismu se tímto artefaktem stala jeskyně, ve které Buddha a bůh zemřel. I tento bůh zemřel vinou člověka, stejně jako ten křesťanský.⁴⁰

40 NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-080-3. s. 109

7 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vysvětlit a popsat kritiku náboženství a morálky v díle Friedricha Nietzscheho.

Druhá polovina 19. století znamenala pro Evropu především politické změny, které přišly po revolucích v roce 1848, ale také průmyslovou revoluci a rozvoj vědy. Z Nietzscheho knih je zřejmé, že právě tyto změny mohly být příčinou toho, že Nietzsche, ale i Evropané celkově začali na náboženství nahlížet jako na méně podstatnou část jejich života.

Je velmi náročné nějak obecně a nezaujatě zhodnotit kritiku náboženství a morálky, neboť Nietzscheho vyjadřování je dosti často citově zbarvené či hanlivé a každé nahrazení těchto slov jinými již nevyjadřuje úplný význam a bere Nietzschemu jeho osobitý styl. Dalo by se obecně pouze konstatovat, že Nietzscheho knihy nejsou pro každého, jak se domníval i on sám, neboť by se leckterému neateistovi mohly zdát poněkud urážlivé.

Obdobně nelze objektivně posoudit Nietzscheho kritiku evropské, naruby převrácené morálky a morálních hodnot. Osobně se domnívám, že hodnoty opravdu byly převráceny tak jak je popisuje Nietzsche, neboť jsou jejich následky v Evropě patrné i dnes.

Z mého pohledu je kritika náboženství a to především křesťanství na základě psychologických a fyziologických poznatků o člověku, které v tehdejší době měl, na místě a jen potvrzuje můj názor, že vědu a náboženství lze jen těžko sloučit v jeden celek. Z pohledu náboženství by např. nebylo možné sloučit ho s Darwinem.

Zajímavostí, které jsem si při psaní této práce všimla je, že Nietzscheho podoba ateismu (kulturního) je velmi podobná podobě ateismu (antropologického) Ludwiga Feuerbacha, který je o 40 let starší než Nietzsche. Feuerbach patří stejně jako Nietzsche ke kritikům náboženství a je zmiňován především v souvislosti s antropologickým ateismem. Ten vychází z předpokladu, že bůh je pouze výtvar člověka a jeho mysli. Z důvodu nedokonalosti lidské bytosti přesouvá ideální vlastnosti, které by chtěl mít, do sféry metafyziky. Vytváří tak teorii o tom, že bůh nestvořil člověka, nýbrž člověk boha. V Nietzscheho pojetí je také původcem boha člověk, jak v řecké tragédii, tak i

v křesťanství. Z tohoto důvodu také Nietzsche tvrdí, že je potřeba vytvářet nové bohy. Nedokonalost lidské bytosti je u Nietzscheho obsažena v konceptu převrácené křesťanské morálky – bůh jako dobro, člověk jako hříšník toužící po vykoupení. I přes fakt, že o Feuerbachově vlivu na Nietzscheho nejsou zmínky, je dobré tento fakt zmínit, neboť analogicky se v kritice náboženství druhé poloviny 19. století projevují oba autoři.

Trochu problematické je, že se Nietzsche ve svých knihách dost často opakuje a přeskakuje k jiným tématům. Zároveň ale lze vysledovat, že Nietzscheho kritika morálky a náboženství je tak provázaná, že se jednotlivé pojmy i názory dají interpretovat z obou úhlů pohledu. Příkladem je např. analogie nadčlověk-vznešená morálka-národní bůh. Při postupném studiu Nietzscheho knih dospívám k závěru, že jeho filosofie je opravdu přehodnocováním hodnot, o kterém mluví, a pokud si někteří autoři myslí, že si v mnoha místech odporuje, může to být z tohoto důvodu. Z mého pohledu by tedy bylo na místě nenechat Nietzscheho a především jeho Zarathustru v zapomění, ale zabývat se jeho filosofií především v politicko-sociálním kontextu, který by mohl být současné Evropě ku pomoci při interpretaci dějin jako takových.

8 Seznam použité literatury

1. DELEUZE, Gilles. Nietzsche a filosofie. Praha: Herrmann & synové, 2004.
2. KOUBA, Pavel. Nietzsche : filosofická interpretace. Praha: OIKOYMENH, 2006. 287 s. ISBN 80-7298-191-9.
3. NIETZSCHE, Friedrich. Antikrist : [Pokus o kritiku křesťanství]. Olomouc: Votobia, 1995. 207 s. Malá díla. ISBN 80-900614-7-8.
4. NIETZSCHE, Friedrich. Duševní aristokratismus. Olomouc : Votobia, 1993. 124 s. ISBN 80-85619-87-3.
5. NIETZSCHE, Friedrich. Genealogie morálky Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9.
6. NIETZSCHE, Friedrich. Mimo dobro a zlo : předehra k filosofii budoucnosti Praha: Aurora, 2003. 199 s. ISBN 80-7299-067-5.
7. NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda. Olomouc: Votobia, 1996. 285 s. ISBN 80-7198-080-3.
8. NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Friedrich Nietzsche. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-473-6.
9. NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra. Brno: XYZ, 2015. 395 s. ISBN 978-80-7505-140-0.
10. NIETZSCHE, Friedrich. Zrození tragédie, čili, Hellénství a pesimismus. Praha: Vyšehrad, 2014 s. 223 ISBN 978-80-7429-431-1